

Kulturarvsdagen 2016-09-11 "Tidens rörelser"

Upplands-Bro kommun

Kulturarvsdagen vill i år uppmärksamma personer och organisationer som tagit initiativ till kulturaktiviteter av olika slag.

Sedan många år finns det tjänstemän som verkställer de kommunala besluten, och **tjänstemanna**-aktiviteter är väl inte det man i förstone tänker på den här dagen.

(Men - säg inte det)

Nu råkar det vara så att jag känner till den mycket unga Upplands-Bro kommuns utveckling eftersom jag och hustrun fick arbete här, samma år som den bildades, dvs 1952.

Då fanns för den rent **kommunala** verksamheten **1 heltidsanställd** "kommunalingenjör" som skulle ha hand om praktiska göromål i kommunen.

De **ekonomiska angelägenheterna** sköttes på **halvtid** av kommunalnämndens ordförande Gustav Jansson, f.d. konsumföreståndare i Bro. Den andra halvtiden grävde han avloppsdike i Bro – naturligtvis gjorde han annat också

Innevånarantalet sjönk från 1952 till sin lägsta nivå **1955 = 3 453** personer, i den till ytan största kommunen norr om Stockholm

Efter några år fick vi en heltidsanställd kommunalkamrer och en kanslist/sekreterare.

Jag vill erinra om att den **procentuellt sett** stora gruppen lärare avlönades av staten.

1968 var det faktiskt **privata initiativ** inom fullmäktige som motionerade om att kommunen borde ha en **kulturnämnd**: Det var Axel Karlsson och Gunnar Kvarnefalk. Obs – en ren Kulturnämnd. Det blev snart också en Fritidsnämnd

Det fanns **inget krav** på att en kommun **måste** ha en kulturnämnd
Tillkomsten av kulturnämnden var således ett resultat av ett **aktivt engagemang** från ett par Upplands-Bro-bor

Man hade tänkt sig att den **befintliga biblioteksnämnden** skulle upphöjas till kulturnämnd. Men dess ordförande, en lärare vid Härneviskolan, ville inte åta sig sysslan som ordförande i en nämnd som inte bara skulle ha ansvar för biblioteken.

I slutändan var det jag som blev den första kulturnämndens ordförande. Jag satt kvar mandattiden ut, således t.o.m.1970.

Före tillkomsten av kulturnämnden hade **skolchefen** aktivt arbetat för att vi skulle få en **Kommunal musikskola**, ett synnerligen **värdefullt initiativ** för den kommande utvecklingen av kulturfrågorna i Upplands-Bro, vilket jag vill påvisa i det här anförandet.

Musikverksamheten har - på flera olika plan - varit **framträdande** genom åren.

Upplands-Bro Musikskola fick en duktig och idérik ledare i Mats Liljeholm-Kuoppala

Tillsammans med kulturnämnden skapades 1968 **Upplands-Bro Musiksällskap** som fick kommunalt bidrag för sin verksamhet, och som skulle komma att skapa möjligheter för en rad stora initiativ som jag tänker berätta om senare i dag.

I samma veva som Musiksällskapet bildades tillkom ytterligare en för den fortsatta kulturella verksamheten betydelsefull händelse. Riksantikvarieämbetet utnämnde nämligen kulturnämndens ordförande till sitt **lokalsambud**.

Därmed uppstod något som var av betydelse för fortsatta kulturella aktiviteter. Nämligen ett nära samarbete mellan **”musikverksamheten”** och **”bygdens historia”**

Med det jag sagt, vill jag framhålla, att **enskilda initiativ** skapade **dels en Kulturnämnd 1968,**
dels lade grunden för ett mångfacetterat musikliv under många år –

i form av **Upplands-Bro Musiksällskap – UMS** – föregångare till nuvarande Teater- och Musiksällskapet

Jag vill också nämna något om den stora insats som den driftiga kulturchefen, ungraren Miklos Gulyas gjorde tillsammans med Sören Hallgren, ordförande i Kulturnämnden och tjänsteman vid Historiska museet.

Det som dessa herrar byggde upp, var **det för Sverige stora – unika – Hembygdsprojektet**, som ytterst **syftade till att skapa en ny hembygd** åt de många 1000-tals nyinflyttade svenskar och invandrare, som funnit sin bostad i de nya kommundelarna Råby, Finnsta, Tibble och Brunna.

Vid den tidpunkten hade jag - och en kollega till mig - Ruben Lindberg, gjort en heldags bussrundtur i kommunen med alla lågstadielärarna. När vi skulle göra nästa tur med högstadielärarna föreslog jag, att Miklos skulle få följa med. Han tänkte på alla cylindrarna.

Ett 3-årigt hembygdsprojekt

Almare-Stäkets ruin. Kopparstick efter teckning av Erik Dahlberg i hans Suecia antiqua et hodierna, utgiven vid 1600-talets mitt.

S:t Eriks slott centrum för storpolitiken

ALMARE-STÄKET (1465). Sveriges ärkebiskop Jöns Bengtsson har nu även blivit riksföreståndare i och med att den förra riksföreståndaren Kettil Karlsson avlidit. Ärkebiskoparnas residens S:t Eriks slott i Almare-Stäket har alltså blivit centrum för storpolitiken.

i förhållande till de övriga viktiga orterna Strängnäs, Västerås, Arboga, Örebro och det allmer betydande Stockholm.

Lättförsvarat

Slottet är också lätt att försvara på sin holme, oåtkomligt för murbräckor och rörliga stormningstorn. Vintertid är det lätt att säga upp vakar i isen och lägga upp hala isvallar.

Förlikningsmöte: Ärkebiskopen viker för Sten Sture

KUNGSÅNGEN (1502). Riksföreståndaren Sten Sture d ä och ärkebiskop Jacob Ulfsson försonades vid ett möte utanför Näs kyrka i juni. Ärkebiskopen tvingades erkänna Sten Stures överhöghet och denne lovade i sin tur att ersätta de skador, som under striderna uppstått på ärkebiskopens egendom, särskilt S:t Eriks slott i Stäket.

Bussturen kan ses som **en inledning till det stora 3-åriga Hembygdsprojektet**. **Socialstyrelsen** var den främsta intressenten – den såg **rikspolitiskt** på saken. Millionprogrammet skapade liknande samhällen runt om i storstäderna.

Historiska museet – med Sören Hallgren - kom på att museet borde göra något ute i landet, i sin egenskap som **Riksmuseum**. Projektet betalades med medel från Allmänna **Arvsfonden**

Kommunens **Kulturnämnd fick huvudansvaret** för drivandet av projektet. **Två kulturarbetare** anställdes för ändamålet.

Men dessa måste först själva tillägna sig kommunens lokala historia.

Mängder av aktiviteter för spridning av lokalhistorien genomfördes. Men den viktiga **lokalhistorien** kunde inte **museifolket bidra med**

Den **fick vi själva stå för**. Studierna och aktiviteterna gav värdefullt material för den kommande hembygdsboken.

Projektet finns utförligt beskrivet på UKF:s – Forsningsinstitutets hemsida – som öppnade 1996 flera år före kommunen. Det finns mycket på den hemsidan nu.

Jag vill i sammanhanget erinra om en **Upplands-Bro-dag på Historiska museet**. - med museets **dittills största** besökstal på en och samma dag.

Bussar tog Upplands-Broborna till Stockholm
Mitt föredrag med bilder i museets hörsal måste dubbleras.

Skolan förlade sedan **lärares studiedagar i två omgångar** till historiska museet och mitt föredrag hölls på nytt i hörsalen.

Under 3:e året av Hembygdsprojektet distribuerades Upplands-Brobornas egna hembygds-berättelser i delprojektet **Vi skriver i Upplands-Bro – ett häfte varje vecka** under hela året. De fanns att hämta på biblioteken.

Dessutom har vi **”Pendeltågsläsningen”** – Alla pendeltågs-resenärer fick vid minst 2 tillfällen ett stencilerat häfte med den historia som fanns längs spåret mellan Kungsängen och Stäket. Redan vid första tåget kl 5 fanns personal från biblioteket på plats för utdelningen.

Ett andra häfte med mer historia delades ut på samma sätt.

(visa Socialstyrelsens A4-Gula)

Kulturnämnden hade tagit ett **unikt** initiativ - och **Socialstyrelsen gjorde en viss** sammanfattning av projektet i **detta häfte** som distribuerades **till alla kommuner** med uppmaningen: **gå och gör sammalunda**

Följdverkan –efter projekt-tiden resulterad i bl.a.

_ Två nya **hembygdsföreningar** bildades och en **hembygdsbok** skapades.

Vi är nu framme vid tillkomsten av **UKF – Forskningsinstitutet** och den 4:e hembygdsföreningen

När RAÄ:s gamla ärevördiga institution med lokalombud upphörde skapades UKF - en kulturförening som har hela kommunen som sitt arbetsfält
Året var 1987 – nästa år fyller vi 30 år.

En ledande idé var att humanistisk forskning borde i större utsträckning utnyttja moderna tekniska hjälpmedel.

UKF kom att bli föregångare i flera avseenden.

Vi hade börjat använda dator redan 1982.

Före UKF hade vår lokala forskning börjat läggas upp i **databaser på en mikrodator - föregångare till persondatorn.**

Det skedde i samband med förarbetena till **kommunens hembygdsbok** som jag fick i uppdrag att skriva 1982.

För att göra själva boken fanns en tidig form av ordbehandlingsprogram.

Men jag behövde att program där jag kunde lägga upp fakta i enskilda databaser, som sedan kunde göras sökbara. , så att det gick att återfinna anteckningarna.

Det gick att med ett datorspråk konstruera små - så kallade applikationer - som kunde sättas samman till ett litet datorprogram, där texter kunde lagras.

Bild – äldsta databaserna – (aktuell idag är vänstra spalten)

Varje rad på bilden är en ”app” . Jag använder den här sidan varje dag, både för sökning i våra samlingar och inskrivning som t.ex dagboken, och bok- och artikelsamlingen.

Jag skall väl tillägga att, om ett sökord finns i någon app så blir rubriken grön. I de andra finns således inte ordet.

Stockholms universitets historiska sektion och läns museet inbjöd oss för demonstration av databaser mina databaser – Hembygdsförbundet inbjöd till demonstration på Universitet.

Bli medlem i UKF - Måka här!
Med din medlemsavgift stöder du vår forskning 08 592 415 55

Publika arrangemang
Kulturarsvdsagen 11 sept kl 13.00
Kulturhuset / Trappan
Tidens rörelser
Hembygdsföreningarna och UKF m fl berättar om enskilda personers och rörelserns intress som berikat kulturarvet

Föreläsning
Börje Sandén
Sönd 13 nov kl 13.00
Kulturhuset / Trappan
Ortmann i väktartidens Svöjod berättar om Upplands-Bro
Börje förklarar den roll som namnen Fornämniga Skarven, Stockmannen och Bro spelade för tusen år sedan. För finns Milären under samma tid?

Artiklar - Rapporter - Projekt
1. En "skeppbro" vid porten till Svöjod
2. Nannet i Föregångsbetygning

Människors Värk och Verk
Text och bilder från Kulturarsvdsagen

Lokalhistoria
1. Finska i två 1000-åriga skrifter
2. Hav berikat forskningen - HT-artikel
3. Kritisk granskning åndrar historien
Tre exempel

Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut
Fem sökfunktioner
1. **Sevärdheter i Upplands-Bro**
Kortfakta - länkar till mer information
2. **Lokalhistoria - Rikshistoria**
3. **Aktuell forskning**
eller
Utvalda korta inledningar
4. **Ämneskatalog**
5. Sökfunktionen för hela UKF:s webbplats - Google's urval
Med sökfunktionen "Förnamn Efternamn" omdirigera andra värdar
Skick e-postadress till ämnen på UKF på andra webbplatsen
Sökord = ordet sökförk visar enbart hemsida
Senaste Nyhetsbrev

Om UKF:s verksamhet
UKF:s publika program 2016
Sida UKF - Mer om UKF
Skriftbrev 1997-2015
Utställning Publicerat

Program åren 1997-2014
Historik, samarbetspartner
Skriftbrev 2015.1 - 2 - 3 - 4
Kulturhusets historik

Nyheter - Uppdateringar av fakta-artiklar Ej komplett
Articles in English

UKF
Historik 20-sid Folder

Länkar till hemor av intresse för våra besökare. För lågast ned på sidan
Länsmuseets material om Upplands-Bro - Upplands-Bro kommunens webbplats
Ulf Rydgårds hembygdsforskning i Upplands-Bro - Måskövar - Svöjodsmästaren
Kort inledning till utvalda ämnen - klicka på texten

Förläsa med mer värdar - Vid lunch 4 jan 2016 - Föreläsning - Svöjod - 1897 - 1898 - 1899 - 1900 - 1901 - 1902

1996 öppnade vi vår hemsida, innan såväl kommunen som hembygdsförbundet öppnat någon.

Det finns mycket information **redan** på öppnings-sidan – jag ändrade snart så att texten ”bläddrade neråt. Det var då en nyhet –

Aftonbladet gjorde likadant vid visning på Tekniska högskolan

Före Raä använde vi denna s.k. Totalstation – den första formen av GPS

Efter det här blev inbjudna att visa vår användning av Geodimeter och vid 2-dagars seminarium i Gävle för historiker, arkeologer och forskare från universiteten Sverige och Norge. Apparaturen hade då ännu inte använts av Raä.

Den tryckta dokumentationen av seminariet fick vår datorritade bild av Stäketborgen på omslaget

Perspektiv bild av borgkullen

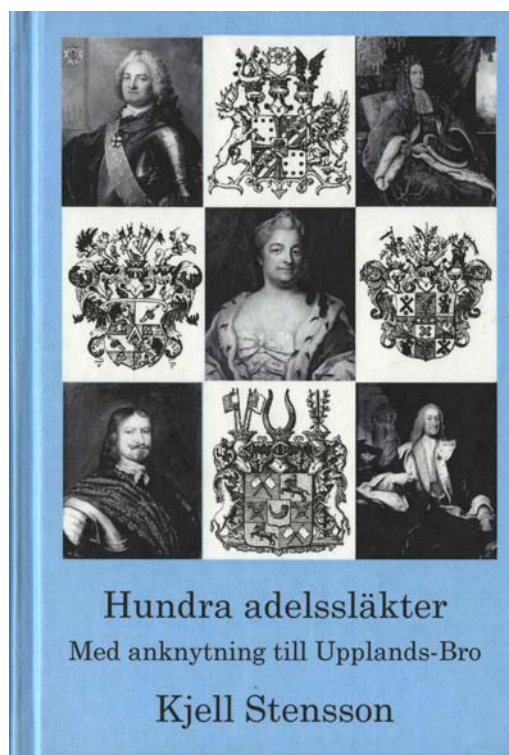

**Videofilmning av underjordiskt valv i borgruinen
med fjärrstyrd TV-kamera 1988**

Vi var också först – under några år – att kunna **skriva ut hela böcker** i upplagor efter behov - från kontorsskrivare.

När det gick så bra fick vi också stor färgskrivare datorföretaget Vi stod datormässor i tre år visade hur vi gjorde.

Böcker med hårda pärmar var inte längre förbehållet tryckerierna – vi gick direkt till bokbinderiet.

100 Adelssläkter

Det slumpade sig så att just som jag höll på med att i vår bostad skriva ut den här boken (*på bilden*) så kom datorföretaget ”HP- Stockholm” på besök för att visa tekniken för deras Europa-representant. I Sverige kunde man skriva ut hela böcker direkt från kontorsskrivare

Det blev en intressant situation när datorföretaget ville mer på allvar sprida vår idé. Att få fram mindre upplagor med hårda pärmar med vanliga kontorsskrivare .

När det kom ut en uppdaterad version av det program som jag använde fungerade det plösligt inte. Jag mailade till programmeraren i Ottawa i Canada. Det visade sig att den funktion jag hittat och använt, hade han tagit bort, för det var ingen i hela världen som hade använt den, trodde han. Men på mindre än en timme låg den saknade koden i min dator. Och allt var frid och fröjd.

Man får förstås en tankeställare. Utan att jag har något kommunikationsprogram mellan datorer, som är vanligt nu så kunde han gå in i min dator och lägga den borttagna koden på rätt ställe. Hela datorsystem kan ju slås ut.

Vi – **två pensionärer** – producerade ett 20-tal böcker i färg med hårda pärmar samt häftade skrifter med mjukt omslag.

Granhammar – Svea livgarde från 1970 - nu Livgardet

Det är kanske inte så många som minns att Granhammar slott skulle rivas på 1980-talet,

Det hade då stått oanvänt sedan HSB 1962 hade köpt hela Granhammar för att där uppföra en villastad för ca 20 000 människor.

Men då tvingades Staten avslöja att man hade tänkt av-veckla all militär verksamhet på Järvafältet och flytta till den till Granhammarområdet.

Där man flyttade in 1970

Nyinflyttade i kommunen har kanske aldrig hört talas om någon rivning – och ännu mindre hur det räddades från rivningen, trots att Sveriges **regeringen** år 1980 givit klarsignal för rivningen.

”Vi har redan sprängmedel väntande” var den upplysning jag fick, när jag besökte Granhammar 1980 för att se hur allvarligt förfallen byggnaden skulle vara.

På kanslihuset upplystes jag om att det växte **träd** inne i huset och att det var **hål i golvet** där folk kunde ramla ner.

En skrivelse till Försvarsministern författades, med förslag på att det nu fanns en lämplig användning, när en militär Stabsenhet i Stockholm skulle flyttas till Granhammar.

Kulturnämnden skrev också under skrivelsen, liksom **Föreningen Rädde Granhammar**.

Vi krävde att **Fortifikationsverket** skulle göra som det **ursprungligen blivit bestämt**. Nämligen att byggnaden skulle underhållas så att den inte förföll ytterligare utan kunna användas på vettigt sätt i framtiden.

I över ett år debatterades frågan i riksdagen. Båda politiska blocken engagerade sig i frågan. Man skulle inte alls göra som Fortifikationsverket hade föreslagit, nämligen återställa byggnaden i dess ursprungliga form genom att ta bort den översta våningen.

Jag kunde vid diskussionen med Fortf påpeka, **att i ATA** – Antikvariskt-Topografiskt-Arkiv stod det att man skulle se till att slottet hölls i gott skick så att det ev. skulle kunna komma till en lämplig användning i framtiden.

.....

När jag denna vecka fick möjlighet att inspektera byggnaden tillsammans med en Granhammar-intresserad UKF-medlem fann vi att hela byggnadens yttre var åtgärdad i enlighet med vad staten beslutat efter den lyckade räddningsaktionen.

Där var ny puts på väggarna, alla fönster var hela. Vissa underhållsreparationer invändigt var också gjorda.

Vår guide från regementet frågade om jag kunde peka ut platsen för trädet. Det kunde jag. Det var i ett mindre utrymme som gjort det möjligt att ha två ytterdörrar för att stänga kylan ute. På 1910-talet hade man höjt utbyggnaden och lagt till en balkong ovanpå utan att tillräckligt ha förstärkt grunden.

Tillbyggnaden hade sjunkit ner och det hade uppstått en spricka taket där vatten hade kommit in - liksom björkfrön. Skadan var således vid en sent tillkommen utbyggnad.

Nu kunde vi konstatera att allt var reparerat och i sin ordning.

Jag kan berätta något intressant.

Med på guidningen häromdagen var en militär person som indirekt bekräftade att det finns en ny användning av slottet - för representation på internationell nivå.

Granhammar är sedan en tid centrum för möten och förhandlingar om vårt lands militärpolitiska ageranden.

Detta var åskådligt markerat när vi var där i tisdags. Längs hela vägen från kasernvakten till kanslihuset hade man snart sagt all världens flaggor fladdrande på flaggstänger med 5-6 meters avstånd, och så långt man kunde se, innan vägen svängde iväg mot kanslihuset.

Vår räddningsaktion 1980-83 hade plötsligt fått en ny dimension.

1980 hade vi fått en strålande idé hur vi skulle fira räddandet av Granhammar Ni minns att jag berättat om den lyckliga kombinationen med **Musik på våra fornminnesplatser**

De som arbetat med räddningsaktionen såg till att byggnaden invändigt städades upp. Förra ägaren hade rustat upp inomhus med moderna färger, som med tiden flagnat och låg nästan i drivor på vissa golv.

Musiksällskapets sektioner och andra grupper ställde upp med **Sång och Musik** Och mellan framträdandena berättade jag hur slottet till slut hade räddats.

Manifestationen framför slottet ägde rum lördagen 4 juni 1983 – i strålande väder - torde då ha varit en av de största i kommunen . En polisman uppskattade att ca 500 personer under dagen deltagit. Lokaltidningen uppskattade antal till ca tusen.

Inledningsvis kunde jag med senaste riksdagsbeslutet i min hand berätta **att det inte längre var livsfarligt att stiga in i huset**

Jag läser ur programmet

MUSIK I DET GRÖNA / SLOTTETS HISTORIA

Lörd. den 4 juni 1983 kl 14.00

1. KONSERT varvad med INFORMATION om Räddningsaktionen,
2. SLOTTET ÖPPNAS – **Musik i fyra våningsplan**
3. PICKNICK med MUSIKUNDERHÅLLNING **i parken**

UPPLANDS-BRO MUSIKSÄLLSKAP med
Blåsorkestern, Stråkorkestern, Mässingshornen, Bro Låtgille, Finnsta
Amatörkapell, Bro d'River Boys, Kringla Heimsis, Harry's Happy Singers,
Musikskolan

Arrangörer

Upplands Bro Musiksällskap, Stockholms-Näs Hembygdsförening,
Arbetsgrupp Granhammar.